

Справа „Еванс проти Сполученого Королівства”
(„Evans v. the United Kingdom”)

6339/05

У рішенні, ухваленому 7 березня 2006 року у справі „Еванс проти Сполученого Королівства”, Суд постановив, що:

- не було порушено ст. 2 Конвенції (право на життя);
- не було порушено ст. 8 Конвенції (право на повагу до приватного та сімейного життя);
- не було порушено ст. 14 Конвенції (заборона дискримінації).

Суд вирішив вказати Уряду Сполученого Королівства – відповідно до ст 39 Регламенту Суду (вжиття тимчасового заходу), – що в інтересах належного вирішення справи є бажаним запровадження Урядом відповідних заходів задля забезпечення збереження ембріонів заявниці до набрання чинності рішенням Суду чи до наступного розпорядження.

Обставини справи

Заявниця Наталі Еванс, 34-річна громадянка Сполученого Королівства, проживає у Вільтширі (Великобританія).

12 липня п. Еванс та її партнер п. Д розпочали лікування безпліддя у клініці (Bath Assisted Conception Clinic). 10 вересня 2000 року під час огляду у клініці п. Еванс діагностували передраковий стан яйківників і запропонували пройти цикл запліднення in vitro (у пробірці), перш ніж видалити яйківники хірургічним способом. Під час консультації, проведеної у той самий день медичним персоналом, заявницю та її партнера п. Д поінформували про те, що кожен з них повинен підписати документ, який засвідчує їхню згоду на запліднення, і що – відповідно до положень закону “Про запліднення людини та ембріологію” 1990 року (далі – Закон 1990 року) – кожен з них має право відкликати свою згоду до того моменту, як ембріони будуть імплантовані у матку заявниці.

П. Еванс розмірковувала над тим, чи слід їй вживати якихось інших заходів задля того, аби запліднити яйцеклітини і вберегти себе від можливого завершення стосунків з п. Д. Проте останній ще раз запевнив її, що цього не трапиться.

12 листопада 2001 року пара відвідала клініку. В результаті проведених процедур було створено шість ембріонів, які були поміщені на зберігання. А 26 листопада 2001 року п. Еванс провели операцію з видалення яйківників. Її повідомили про те, що вона має почекати два роки до імплантації ембріонів у її матку.

У травні 2002 року стосунки між заявницею та п.Д припинилися і, як наслідок (відповідно до Закону 1990 року), останній відмовився від своєї згоди на продовження зберігання ембріонів і на використання їх заявницею.

Заявниця розпочала процес у Високому суді, вимагаючи, серед іншого, і наказу суду зажадати від п. Д відновлення його згоди на зберігання ембріонів та на використання їх заявницею. Цим судом 1 жовтня 2003 року п. Еванс було відмовлено у задоволенні цих вимог з огляду на те, що п. Д діяв відповідно до своєї доброї волі, оскільки він розпочав запліднення, сподіваючись на те, що його стосунки з п. Еванс будуть тривати. 1 жовтня 2004 року Апеляційний суд підтримав рішення Високого суду. Заявниці було відмовлено у дозволі оскаржувати це рішення.

26 січня 2005 року клініка поінформувала заявницю про те, що 23 лютого 2005 року відбудеться знищення ембріонів п. Еванс в порядку виконання юридичного обов'язку клініки.

27 лютого 2005 року Суд – відповідно до ст. 39 Регламенту Суду – запропонував Уряду Сполученого Королівства вжити відповідних заходів задля попередження знищення ембріонів заявниці клінікою на час розгляду справи у Суді.

Заявниця, для якої ембріони були єдиним шансом виносити дитину, з якою вона була би генетично спорідненою, пройшла успішне лікування від передракового стану і за медичними показниками стала придатною для імплантації ембріонів. Було зрозуміло, що клініка була готова лікувати п. Еванс за наявності згоди п. Д.

Зміст рішення Суду

Заявниця скаржилася, що вимога згоди батька на продовження зберігання та імплантацію запліднених яйцеклітин порушувала її права відповідно до ст. 8 та ст. 14 Конвенції, а також право ембріона на життя відповідно до ст. 2 Конвенції.

Суд нагадав, що питання про те, коли виникає право на життя у людської істоти, входить до сфери оцінювання держави. Відповідно до законодавства Сполученого Королівства ембріон не має незалежних прав чи інтересів і не може претендувати – як і

від його імені ніхто не може претендувати – на те, аби мати право на життя відповідно до ст. 2 Конвенції. Отож Суд вважає, що порушення ст. 2 не було.

Суд погодився з тим, що п. Д діяв відповідно до своєї доброї волі, розпочавши разом із заявницею лікування та штучне запліднення, і він робив це, сподіваючись на те, що його стосунки з п. Еванс будуть тривати.

Суд вказав, що на міжнародному рівні не було єдності у регулюванні лікування шляхом штучного запліднення та у використанні ембріонів, створених у результаті такого лікування. Сполучене Королівство було не єдиним державою-членом Ради Європи, яка надавала право кожній зі сторін штучного запліднення відмовитися від своєї згоди на проведення такого запліднення на будь-якій його стадії аж до моменту імплантації ембріона. Оскільки використання штучного запліднення торкається делікатних моральних та етичних питань на фоні швидкого розвитку медицини та науки в цілому й оскільки питання, підняті у справі, стосуються тих сфер, у яких не було однакового спільного підходу в межах Європи, Суд вважає, що межі оцінки, надані тут державі, повинні бути настільки широкими, аби охоплювати як її рішення втручатися у цю сферу, так і, у разі такого втручання, встановити детальне регулювання цих питань задля досягнення балансу приватних та публічних інтересів.

Суд встановив, що законодавство у справі заявниці було результатом винятково детального дослідження соціальних, етичних та правових аспектів розвитку у сфері запліднення людини та ембріології. Сполучене Королівство особливо швидко відреагувало на прогрес науки у цій сфері. Через чотири роки після народження першої дитини “з пробірки” був створений Комітет експертів із дослідження цього питання, який очолила п. Мері Варнок. Рекомендації Комітету у тій частині, яка стосувалася штучного запліднення, були викладені в окремому документі для публічного обговорення. Після врахування зауважень зацікавлених сторін з’явився висновок Уряду з цього питання, що був утілений у законопроекті 1989 року, який після слухань в парламенті став Законом 1990 року. Основною рекомендацією Комітету експертів та ядром законодавчої політики у сфері штучного запліднення була необхідність триваючої згоди на штучне запліднення обох сторін. Хоча ні висновок п. Варнок, ні рекомендації Комітету експертів, представлені до публічного обговорення, не торкалися питання про те, що станеться, якщо відбудеться відчуження сторін під час лікування шляхом штучного запліднення, у висновку Уряду наголошувалося на тому, що донори генетичного матеріалу повинні мати право, відповідно до пропонованого законодавства, змінити або скасувати свою згоду на штучне запліднення у будь-який

час до того моменту, коли ембріони будуть використані (імплантовані). Законодавча політика, втілена у Законі 1990 року, була спрямована на забезпечення триваючої згоди сторін від початку лікування і до імплантації ембріонів жінці.

Тому у статті 3 згаданого Закону було закріплено зобов'язання будь-якої клініки, яка проводить лікування шляхом штучного запліднення, пояснити особі, яка розпочинає таке лікування, що кожен носій гамет (статевих клітин), тобто і чоловік, і жінка має право перервати процес лікування у будь-який час до імплантації. Для забезпечення зрозумілості цього положення та його доведення до відома пацієнтів кожен із донорів повинен був підписати документ встановленої форми, який би засвідчував його згоду на штучне запліднення. У справі заявниці її медичний стан вимагав, щоб вона і п. Д вирішили питання про запліднення її яйцеклітин протягом доволі короткого строку, тобто вони не мали достатньо часу, аби обміркувати такий крок. Хоча, без сумніву, їм пояснили те, що кожен з них мав право відмовитися від згоди на штучне запліднення до того моменту, як ембріон буде імплантовано в матку заявниці.

Суд ще раз вказав на те, що прийняття державою законодавства, котре регулює важливі аспекти приватного життя і не дозволяє зважувати конкуруючі інтереси у світлі обставин кожної індивідуальної справи, не суперечило вимогам ст.8 Конвенції. Суд визнав, що законодавче вирішення питання про штучне запліднення спрямоване як на забезпечення чіткості та належного формулювання норми, яка переслідує мету як забезпечення правової певності, так і захисту публічної впевненості у законі у дуже делікатній сфері суспільних відносин. Суд підтримав Апеляційний суд у тому, що зробити відмову чоловіка від згоди на штучне запліднення важливою, але не вирішальною, чи надати повноваження клініці, суду або іншому незалежному органу скасовувати необхідність у згоді донора, не лише створюють проблеми зважування відповідних прав сторін, особливо у разі зміни індивідуальних обставин у період часу від початку лікування, але й “ще більш ускладнять пролему свавільності та непослідовності”.

Суд не був переконаним аргументом заявниці про те, що становище чоловіка та жінки у процесі лікування шляхом штучного запліднення не було рівним і що баланс можна було зберегти лише шляхом зв'язування чоловіка його згодою на штучне запліднення. Хоча Суд чітко бачить різницю у ступені участі кожної зі сторін у процесі штучного запліднення, він, однак, не вважає, що права чоловіка-донора, передбачені ст. 8 Конвенції, повинні потребувати менше захисту, аніж такі ж права жінки. Крім

того, Суду не видавалося очевидним те, що баланс інтересів завжди буде схилитися на користь жінки.

Суд був свідомий того, що без проведення імплантації заявниця буде позбавлена можливості народити власних дітей. Проте – так само, як і національні суди, – Суд не вважає, що відсутність повноважень скасувати відмову від згоди на штучне запліднення донора генетичного матеріалу, навіть за виняткових обставин справи п. Еванс, порушить справедливий баланс, що його вимагає ст.8 Конвенції. Особисті стосунки сторін змінилися, і навіть у справі заявниці суду буде важко встановити, чи вплив на п. Еванс відмови від згоди на продовження процесу штучного запліднення п. Д буде сильніший, аніж вплив на п. Д визнання такої відмови недійсною.

На думку Суду, основне питання – у термінах ст. 8 Конвенції – полягало не у тому, чи законодавець може знайти таке регулювання цього питання, яке забезпечить справедливий баланс інтересів обох сторін, а у тому, чи у встановленні такого балансу парламент не вийде за межі оцінювання, надані йому ст. 8 Конвенції. У вирішенні цього питання Суд взяв до уваги той факт, що Сполучене Королівство було єдиною країною в Європі, в якій обом сторонам штучного запліднення було надано право відмовитися від згоди на продовження зберігання чи використання генетичного матеріалу на будь-якій стадії до моменту імплантації ембріону. Крім того, Суд вказав, що позиція щодо першочергової необхідності згоди закріплена у важливих міжнародних договорах, які регулюють медичне втручання.

Таким чином, на думку Суду, у прийнятті чіткої та принципової норми Закону 1990 року, роз'ясненої сторонам лікування шляхом штучного запліднення і зрозуміло викладеної у документах, підписаних обома сторонами, відповідно до якої кожна з них може відмовитися від згоди на продовження процесу штучного запліднення на будь-якій стадії до моменту імплантації ембріона, Сполучене Королівство не перевищило надану йому межу оцінювання у регулюванні цього питання і не порушило справедливого балансу, що його вимагає положення ст. 8 Конвенції. Отож ст. 8 Конвенції не було порушено.

Суд не повинен був вирішувати у справі п. Еванс, чи вона могла скаржитися на різне поводження з нею та з іншою жінкою в аналогічній ситуації, оскільки ті ж аргументи, що їх застосував суд для встановлення відсутності порушення ст. 8 щодо права заявниці, дозволяли дійти висновку і про відсутність порушення ст. 14 Конвенції.